

**ОСОБЛИВОСТІ ЧАСО-ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
РОМАНУ ПАНАСА МИРНОГО****“ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?”****Каріне ХАЧАТУРЯН,**Харківський державний автотранспортний коледж,
kartinka13210@ukr.net**FEATURES OF THE SPATIO-TEMPORAL ORGANIZATION
OF THE PANAS MYRNY'S NOVEL****“DO OXEN LOW, WHEN MANGERS ARE FULL?”****Karine KHACHATURIAN,**

Kharkiv avto-trasport college,

ORCID ID: 0000-0003-4131-1836

Каріне Хачатурян. Особенности временно-пространственной организации романа Панаса Мирного “Разве режут волю, когда ясла полны?”. Актуальность исследования определяется назревшей необходимостью в обобщающем исследовании пространственно-временного котиниума романа Панаса Мирного. **Цель научного исследования** заключается в создании обобщающей работы, хронологически и системно, с учетом этимологических и типологических аспектов, которые прослеживают на конкретном материале развитие категорий пространства и времени в романистике Панаса Мирного. **Новизна научного исследования** состоит в том, что впервые на таком большом и широком материале анализируются особенности художественного пространства и времени в романистике Панаса Мирного, осмысливаются основные тенденции их эволюции. Спецификой темы обусловлен комплексный подход к применению **методов исследования**, среди которых: сравнительно-исторический и элементы структурного анализа. **Выводы.** Пространство и время в романе Панаса Мирного – фактор, формирующий жизненные цели героев, который определяет их характеры, душевные наклонности, мировоззрение.

Ключевые слова: *хронотоп, художественное время, художественное пространство, топонимы, историзм.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток уявлень про художній час і простір як важливих категорій творчості письменника – одне з найзначніших досягнень сучасного літературознавства. Простір і час, будучи найважливішими буттєвими категоріями, складають предмет суперечок і роздумів багатьох поколінь філософів, теологів, соціологів та істориків. ХХІ століття з його соціально-економічними та моральними катаклізмами ускладнило ставлення людини до оточуючих її реалій. Сьогодні виникає потреба розуміння сучасності як часу своєрідного підбиття підсумків, історичного розуміння дійсності, яка все глибше проникає у всі ланки художньої творчості та активізує пошуки нових форм виразності, які більш адекватно передають сучасний погляд на буття. Посилена увага багатьох дослідників до проблеми часу і простору в літературному творі відображає новий погляд на мистецтво і дійсність та є наслідком усвідомленого тільки в ХХІ столітті прагнення “весь світ сприймати через час і в часі”¹.

У філологічній науці до вивчення просторово-часових відносин вчені впритул підійшли наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Це сталося внаслідок актуалізації сучасних лінгвістичних досліджень до тексту як лінгвістичної одиниці, що дозволило активізувати різнопланові вчення, відповідні концептуальні, аналітичні, антропоцентричні, когнітивні та інші позиції.

Парадоксальному осмисленню піддаються деякі

константи людського буття, релятивний час ейнштейнівської фізики входить до художньої практики, та простір і час втрачають свій лінійний однорідний характер, – в цьому і полягає одна з важливих тенденцій в сучасній літературі, яка реалізувалася в посиленні алегоризації та міфологізації. Дослідження семантичного поля тексту уміщує, поряд з іншими методами та прийомами, й універсалії “часу” і “простору”. Подані універсалії створюють певну сітку координат, які експлікують оточуюче середовище в розумінні особистості.

Наукові відкриття ХІХ століття (А. Ейнштейн, А. Попов) дозволили більш детально прослідкувати взаємозв'язок “простір-час”. Для позначення взаємодії просторово-часового поля А. Ухтомський ввів термін “хронотоп”: “в чому я бачу надзвичайне придбання для людської думки в такому точному і, в той же час, яскраво конкретному понятті, як “хронотоп”, яке прийшло на зміну старим відмінностям “часу” і “простору”. З точки зору хронотопу, існують не відмінні криві лінії у просторі, а “світові лінії”, котрі пов'язують давно минулі події з подіями даної миті, а через них – з подіями зникаючого далекого майбутнього”².

Поява номінації “хронотоп” не могла пройти непоміченою в літературознавстві та лінгвістиці. Вперше поняття “хронотоп” по відношенню до художнього тексту застосував М. Бахтін, тим самим визначивши основний напрямок досліджень. Він стверджував: “Суттєвий взаємозв'язок тимчасових і просторових відносин, художньо засвоєних в літературі, ми будемо називати хронотопом (що означає в

¹ Bahtin M. Estetika slovesnogo tvorchestva [Aesthetics of verbal creativity], M.: Art, 1986, P. 214 [in Russian].

² Uhtomskij A. Dominanta [Dominant], SPb.: Piter, 2002, P. 398 [in Russian].

дослівному перекладі “часопростір”)³.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню просторово-часового континууму в художніх творах присвячено багато робіт: М. Бахтіна, Ю. Лотмана, Д. Ліхачова, М. Кагана, В. Топорова, В. Іванова, Б. Єгорова та інших.

Актуальність дослідження визначається назрілою необхідністю в узагальнюючому дослідженні просторово-часового континууму роману Панаса Мирного “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”.

Творчість Панаса Мирного є прекрасним матеріалом для з'ясування взаємозв'язку просторово-часової картини світу з особливостями світовідчуття письменника, яке підживлюється потужними цілющими коріннями традицій національної творчості.

Мета статті – окреслити літературознавчі межі поняття художній час і простір та осмислити сучасні концепції, що стосуються взаємозв'язку часу і простору у структурі роману “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”.

У дослідженні використано такі **методи**: порівняльно-історичний (для з'ясування типових і відмінних рис творчої спадщини митця в контексті доби) та елементи структурного аналізу (для аналізу творів з погляду взаємопов'язаності частин цілого, форми й змісту).

Виклад основного матеріалу. Творчій манері Панаса Мирного притаманна певна конкретизація художнього часу. Лексико-семантичні рамки часового поля експлікують різними опорними лексемами: а) лексеми, які позначають конкретний час або його тривалість: рік, місяць, тиждень, протягом десяти хвилин, багато років до смерті тощо; б) лексеми, які позначають поняття, суміщені з будь-яким тимчасовим відрізком: годинник, лампа, піч, одяг тощо.

Лексеми групи “а” дозволяють адресату конкретизувати час дії, лексеми групи “б” створюють концептологічні поля, семантика яких відповідає певному лінійному відріzkу часу і супроводжує психологічний стан героїв на певному хронологічному відріzkі.

Роман Панаса Мирного найбільш психологічно тонко, послідовно і ретельно описує тему самопізнання і морального вибору. Категорії простору і часу, які виконують роль визначального фактора в житті головного героя, представляють для нас найбільшу цікавість. Їх розгляд дозволяє глибоко зрозуміти істинний задум автора і його позицію по відношенню до етичного розвитку головного героя.

Життєвий шлях особистості є предметом вивчення соціальної психології, психології розвитку та психології особистості. До цієї проблеми у вітчизняній психології першими звернулися Н. Рибніков, С. Рубінштейн, Б. Ананьєв. До цього вона, переважно, розглядалася в зарубіжних концепціях особистості (П. Жане, Ш. Бюлер та ін.). Основним у вивченні життєвого шляху особистості є біографічний метод. Цей метод розроблявся як у вітчизняній (Б. Ананьєв, Н. Владимірова, А. Кронік, Н. Логінова, Н. Рибніков та ін.), так і зарубіжній (Ш. Бюлер, Г. Олпорт, Г. Томе та

ін.) психології. Найважливішою проблемою, піднятою С. Рубінштейном, є суб'єктивна картина життєвого шляху – суб'єктивний образ, що відображає просторово-часові параметри людського життя і регулює активність особистості як суб'єкта життя. Б. Ананьєв спирається на погляди Л. Виготського, який розумів психічний розвиток як діалектичну єдність двох принципово різних рядів – натурального (онтогенетичного) і культурного, або соціального розвитку. Б. Ананьєву належить широко відоме і вкорінене у вітчизняній психології визначення життєвого шляху: “це історія формування і розвитку особистості в певному суспільстві, сучасника певної епохи, однолітка певного покоління”⁴. Суб'єктивна картина життєвого шляху особистості зберігається особливим видом пам'яті, а саме історичної, або автобіографічної пам'яті, яка ще мало вивчена і є особливою особистісно обумовленою реальністю, поєднуючи у собі риси інших видів пам'яті і в той же час володіючи внутрішньою цілісністю.

В центрі твору незвичайний герой, бунтар, який здатний виявити власну ініціативу, має багатий емоційний світ, протистоїть несправедливості. Ставлячи у центрі твору Чіпку, Панас Мирний порушує складні й масштабні питання тогочасного суспільства. М. Бахтін зауважував, що часопросторові визначення у мистецтві завжди емоційно-ціннісно забарвлені, хронотоп “як формально-змістова категорія визначає (значною мірою) і образ людини в літературі; цей образ завжди істотно хронотопічний”⁵. Письменник викоремлює внутрішній часопростір Чіпки Варениченка. До питання внутрішнього часопростору (відбиття емоційного світу особистості в художньому творі) у різний час зверталися такі науковці, як Г. Башляр, Н. Копистянська, Л. Лавринович, Л. Назаревич, А. Темірболат. Наприклад, на думку Н. Копистянської, оскільки “людина – істота духовна, крім зовнішнього – фізичного, суспільного часопростору, в неї є внутрішній – індивідуальний, складний, суперечливий, що перебуває із зовнішнім у непростому зв'язку”⁶. Внутрішній час можна сприйняти лише за допомогою пам'яті, в якій акумульоване минуле, тобто, події продовжують власне існування, і свідомість підтримує континуальність світу. Не раз письменник вдається до монологів, як “внутрішніх” (роздумів), так і виголошених, особливо при змальованні головного героя. Монологи Чіпки у звертанні до батька, у розмові з Лушнею не тільки розкривають глибокий критичний розум героя, а й виразнюють ревноційне заперечення тогочасного ладу.

І минуле, і сучасне в романі “матеріалізовані” в конкретних людських образах, виписаних глибоко, з великою увагою до найдрібніших деталей.

Роман Панаса Мирного “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” є найбільш життєподібним, оскільки там фігурують конкретні топоніми, конкретні історичні події. У творі автор змальовує не загальний символ цілого суспільства, а “моральну історію” конкретної людини в конкретний час.

³ Bahtin M. Voprosy literatury i estetiki: Issledovaniya raznykh let [Questions of literature and aesthetics: studies of different years], M.: Fiction, 1975, P. 234 [in Russian].

⁴ Ananiev B. Psihologiya chuvstvennogo poznaniya [The psychology of sensory cognition], M.: Science, 2001, P. 86 [in Russian].

⁵ Bahtin M. Formy vremeni i hronotopa v romane. Ocherki istoricheskoy poetiki. Voprosy literatury i estetiki [Forms of time and chronotope in the novel. Essays on historical poetics. Literature and aesthetics], M.: Fiction, 1975, P. 235 [in Russian].

⁶ Kopistyanska N. Chas i prostir u mistectvi slova [Time and space in mystic words], L.: PAIS, 2012, P. 4 [in Ukrainian].

Історизм у розкритті образів персонажів і життєвих явищ, прагнення розкрити кожного і кожне з його корінням у минулому – одна з найхарактерніших рис творчого методу Панаса Мирного, що пронизує роман “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”. Письменник досліджує хід історії, спираючись не тільки на реальні факти, а й на їхній вплив на особистість, на приватне життя людини. Рух історії Панас Мирний показує на прикладі долі Чіпки Варениченка. Біографічний та історичний часові потоки тісно поєднані у романі. Письменник показав нам, як історія позначилася не тільки на біографії, а й на внутрішньому світі героя. В той самий час, Панас Мирний вірив у свого героя, у непорушність його внутрішнього світу. Ця віра відображена в образі Чіпки, котрий всупереч всім негараздам намагається віднайти правду й жити за нею, і прагнення його були високі, проте, зіткнувшись з проблемами, він починає втрачати віру.

Письменник використовує біографічний час, який визначається за В. Халізовим як “дитинство, юність, зрілість, старість”⁷. Цей час пов’язаний зі значними періодами у житті героя. Біографічний час представлений у творі “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” як час розкриття характеру, зросту та становлення літературного героя – Чіпки Варениченка.

В умовах тоталітарної системи, яка трималася на духовній, національній, політичній, соціальній несвободі, погляд письменника на світ очима простої людини, що ґрунтується на емоційному сприйнятті, давав змогу активізувати інтерес до життя і побуту селян кінця XIX століття.

“Матеріалізація” часу сприяє поглибленню психологізму, індивідуалізації персонажа, посиленню експресії у зображенні стосунків персонажа з ворожим йому середовищем.

Час у літературі має певну виховну мету. Л. Каган зауважив, що “особливе чуття часу” залежить від того, як живе людина: чи наповнює вона життя напруженою творчою працею, чи спустошує неробством. “Час змістовний і час пустопорожній плінуть за різними законами”⁸. Варто зазначити, що час, який насичений цікавими подіями, чимось незвичайним, протікає дуже швидко, а пустопорожній або звичний – тягнеться довго. Це можна простежити у зображенні образу Івана Вареника (він же Остап Хрущ): “Остап – спершу був повеселів; такий балакучий, такий щирий, – Мотрю жалус, коло тещі ласкавий; а далі все хмурнішав та й хмурнішав. Стала нудьга виглядати його очима, журба невимовна гнітити його душу і серце... Ходить, бувало, восени або зимою по двору, опустить на груди голову та за цілий день і слова не промовить ні до кого...”⁹, уповільнення або зупинка часу у творі виступають симптомом нудьги героя.

Дії Чіпки повністю наслідують дії його батька. Спочатку він гордий життям хлібороба, але зрештою розчаровується: господарство стає джерелом депресії. Чіпка починає прагнути свободи, і його думки звертаються до чоловічого товариства: “Все то хазяйські клопоти. Чіпці – байдуже до всього того... Ходить він по двору – нудно;

увійде у хату – хатні померки ще дужче розвертають сумну думку”¹⁰ або “У своїй хаті він був, як чужий; вона йому остогидла. Йому було у ній душно, тісно; серце забажало волі, душа – простору. Він почав згадувати старе товариство...”¹¹. Так і події, однаково віддалені від нашого сьогодення, живуть по-різному. Те, що було великим переживанням, продовжуємо сприймати як теперішнє, а те, що не вразило глибоко, відійшло в минуле і згадується лише принагідно.

У романі широко відображена трагедія змарнованих годин, років, цілого життя. Трагедія людей, які не мають змоги застосовувати свої сили, здібності до суспільно-корисної діяльності з вини суспільства, історичних обставин, трагедія тих, які з власної вини гублять своє життя і життя людей, які могли б зробити їх щасливими. Кожна людина народжується для щастя, радощів. Кожна мати бажає своїй дитині світлої долі. Прагнула до цього і Мотря, мати Чіпки, але всі мрії і сподівання розбивались об камінь тогочасної дійсності. Чіпка не може змінити соціальні обставини, наштотується на байдужість людей, не мириться з цим і прагне відшукати правду і справедливість. Перед ним постійно стоїть проблема вибору: змиритися і “жити як всі”, чи піти в житті своїм шляхом. Автор яскраво і захоплююче змальовує Чіпку протягом всього його життя. Письменник досить гостро зображує життєві обставини при змалюванні дитинства хлопчика: “Отак жив Чіпка, виростав у голоді та холоді, злиднях та недостачах”¹². Суспільство не сприймало Чіпку – “безбаченко”, “байстрик”, “виродок”, “запорток”, і в його добрім серці росте озлобленість не тільки на людей, а й на Бога: чому він не покарає лихих, щоб вони не кривдили добрих? На початку твору Панас Мирний зображує перед нами добру, не скалічену, не озлоблену душу хлопця, здатну любити. Проте, що зустрічає бідолашний хлопчик? Озлобленість суспільства, ніхто не хоче з ним навіть гратися на вулиці, як в таких умовах можна залишитися все тією ж доброю людиною?! Автор змальовує досить важкі обставини життя головного героя твору – це фундамент Чіпки дорослого, він закладався ще з дитинства. Прикладом цього є ставлення дітей до Чіпки: ще будучи малим він вже відчував на собі всю несправедливість людей, терпів їх насмішки, що і зародило маленьку частинку ненависті і злості до оточуючих. Саме це і дає поштовх до найперших злочинів хлопчика, він спершу видобує очі в образа, хоча й знає, що такого робити не можна: “Ухопив стільця, стеревив на лаву, знайшов ножа, зліз на стілець та й повідобував очі в образа!”¹³. А згодом він спроможний зробити боляче іншій істоті, вбити її: “Як схопить горобеня, як крутне за головку... Не вспів оком моргнути, – в одній руці зостався тулубець, а в другій – головка”¹⁴. Ненависть у серці Чіпки з роками тільки зростала і перетворювалася у неприязнь до рідної матері: “Спершу-таки боявся матері, а далі – звук уже й до бійки, хоч як вона глибоко іноді в серце впивалася, до живих печінок доходила... Ой злий же він був тоді! Ой лютий! Він би зміг, – матері очі видрав, або сам собі що заподівав, якби не баба...”¹⁵.

⁷ Halizev V. Vremya i prostranstvo [Time and space], M.: Graduate school, 1975, P. 213 [in Russian].

⁸ Kagan M. Vremya kak filosofskaya problema [Time as a philosophical problem], Philosophy questions, 1982, № 10, P. 63 [in Russian].

⁹ Mirmij P. Zibrannya tvoriv: U 7 t. [Collection of works: in 7 v.], K.: Naukova dumka, 1968, T. 2, P. 9 [in Ukrainian].

¹⁰ Ibidem, P. 233.

¹¹ Ibidem, P. 239.

¹² Ibidem, P. 14.

¹³ Ibidem, P. 20.

¹⁴ Ibidem, P. 25.

¹⁵ Ibidem, P. 108.

Розвінчення уявлення про щастя як накопичення чесним, а частіше, нечесним шляхом багатства – одна з наскрізних тем романістики Панаса Мирного. У понятті часу твору письменник розкриває злочинність і химерність гоніння “хижаків” за все більшим і більшим багатством, здобуттям грошей заради самих грошей і влади. Паралельно письменник змальовує інший світ – світ бідності. Тому проблема часу постає як наскрізна соціальна і морально-естетична проблема.

Злидні змусили Мотрю віддати дванадцятилітнього Чіпка в найми до багатого козака Бородає. Бородає якось побив його. Чіпка не стерпів такої наруги і хотів спалити хату хазяїна. Бородає прогнав його: “Пішов додому Чіпка, насупившись, поніс у серці гірке почуття ненависті на долю, що поділила людей на хазяїна й на наймита”¹⁶.

Розумний і допитливий хлопчик Чіпка швидко усвідомив, що джерелом усього лиха є всевладність панів. Коли діда Уласа, який пас громадську череду в степу знову забрали на панський двір, Чіпка говорить: “От що робить сильний з немічним! Пани з кріпаками... Вони й з моїм батьком таке виробляли... одібрали його від мене... Я його не знаю, не бачив... покрили мою голову соромом, докорами... Прокляті!”¹⁷. Автор подає нам соціальну зумовленість Чіпчиного характеру.

Психологічна мотивація виконує не лише допоміжну функцію, а й констатує динамічну внутрішню зміну, яка спричиняє наступну послідовність дій і вчинків героя. Отже, події у романі розтягнуті не тільки хронологічно, а у певній послідовності мотивацій.

У плутаному житті Чіпки виділена лише пасивність, невміння і небажання зробити хоча б один “вчинок”. А в комплексі його моральних властивостей у романі акцентована доброта, та сама доброта, на яку ошадливо робить ставку його ворог – суспільство. У світі, розділеному на два табори, абстрактна доброта неминуче обертається злом, і автор при всьому співчутті до героя не може змінити його долю.

Дії та вчинки героя – це низка психологічно вмотивованих подій як реакція на імпульси, що йдуть із довкілля, або як первинне вираження диспозиції характеру. Можна виділити два типи дії: “зовнішню” і “внутрішню”. До “зовнішньої” дії можна віднести процеси, які відбуваються між дійовими особами, і в часовому, і в просторовому відношеннях, розгортаються у полі дії головного героя та його взаємодії з оточенням. “Внутрішні” дії охоплюють психічні процеси, розумову та емоційну діяльність. Визначальним при цьому є внутрішній розвиток героя, який і зумовлює провідний напрям розповіді. Внутрішня дія, в даному випадку, не є похідною зовнішньої, вона виступає самостійною динамічною та спрямованою сферою дії.

Панас Мирний прагнув відобразити у творі майже всі суспільні прошарки населення на певному етапі розвитку, розглядаючи суспільство за горизонтальним часовим виміром. Поставивши образ Чіпки Варениченко та образ епохи один проти одного, письменник вводить у твір глибокі естетичні протиріччя, через які розкриті реальні життєві антагонізм і протиріччя ідейних концепцій, що пояснюють життя. Створюючи “образ життя”, письменник зводить воедино образ історичної необхідності і прекрасного як необхідності, хід життя та здійсненність ідеалу. Рух до революції, життя, яке перенасичене

жахливими подіями історичного безумства, стає героєм роману “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” тому, що в бурхливому саморусі дійсності, в цьому вияві антагонізму та протиріччя письменник проводить їх “зняття” в гармонії нового суспільства. Саме тут знаходить своє втілення основна ідея творчості Панаса Мирного – ідея необхідності нового історичного синтезу якостей та властивостей народного характеру, активізації особистості людини.

Саме індуалізоване сприйняття нових реформ, показ причин і наслідків криз розуміння окремими її свідками й учасниками слугує усвідомленням масштабів трагедії українського народу в контексті окремої особистості. Саме людина – реальний творець історії, який вирішує долю світу, теперішню й майбутню, завжди перебуває у душі ідеологічної боротьби. Осмислюючи запити епохи в різноманітних галузях суспільного життя й суспільної свідомості, письменник формує їх у певну систему, яка синтезує не лише ці запити під певним кутом зору на людину і світ, а й передбачає спроби відповідей на них. Панас Мирний відбиває у романі “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” історичні події криз призму зображення внутрішнього емоційного та морального стану героя. Через це засадничі для цього роману сюжетно-композиційні елементи мають дзеркальне відображення в парадигмі розрізнення правди/неправди. Яскравими борцями – представниками за правду/неправду в романі виступають два героя Гриць та Чіпка. Образ Гриця допомагає краще зрозуміти постать Чіпки, виразніше побачити класове розшарування, яке відбулося на селі після реформи 1861 року. Правдошукач Чіпка не погоджується з психологією “вола”, який завжди робить те, що скаже хазяїн, і потроху, не знайшовши відповіді на свої питання, скочується на слизький шлях. А Гриць тихо й мирно живе у своїй “теплій та ясній, тихій та щасливій хаті”, виховує діточок, не “суне” носа куди не треба, бо “своя сорочка ближче до тіла”. Та й Чіпці радить: “А нема правди, то живи так, як і всі живуть”. Ось тут найкраще і виявляється дрібновласницька психологія Гриця. Вона не до вподоби письменнику, ближчий йому стає образ Чіпки. Він не зміг змиритися з пригніченням, намагався протестувати. Проте Грицько “нахилив голову” та жив у цьому світі, не намагаючись щось змінити навкруги. Навіть його дружина засумувала після Чіпчиної сповіді, після його гарячих слів про неправду, що зараз панує на землі; та тільки не Грицько. Казав Чіпка: “А якби була правда, то цього б не було.., я б ніколи не став таким, яким ви мене бачите...”¹⁸. Та нічого не казав цей “хазяїн”, хоч і відчував у глибині душі, що правду говорить Чіпка. Зробився Грицько перевертнем, сидів тихо, нікого не чіпав, щоб і його ніхто не займав.

У романі “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” головний герой виступає як суспільна істота, дії котрої зумовлені конкретними умовами, тобто соціально детерміновані. Цей герой – жива людина, котра діяла в реальних типових обставинах. Роман відзначається проникливою майстерністю відтворення дійсності з нескінченністю різноманітних форм і яскравістю виявлень.

Сюжетно-концептуальна, мотивна та нарративна структура роману “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” дозволяє різнобічно й багатоспектно реалізувати творчі та психоаналітичні засади письменника в історичному самопізнанні особистості та нації в цілому. Письменник

¹⁶ Ibidem, P. 21.

¹⁷ Ibidem, P. 34.

¹⁸ Ibidem, P. 131.

дотримується хронікальності, завдяки чому сюжетно-композиційний час розгортається в причинно-наслідковому плині, що дозволяє відстежити багатоплановість сюжету й скomплікованість ідейного задуму, адже сюжет вибудований самим життям. Панас Мирний фіксує події пореформеної доби, звертається до подій суспільного життя людей того часу.

Художній час і простір обумовлює художню єдність роману в його кореляції до дійсності. Оскільки кожен момент потребує наявності як часу, так і простору та позначається центральним чинником епічного твору, саме тому ми можемо говорити про рівнозначність цих категорій у жанрі роману.

Хронотоп у художньому тексті завжди уміщує в собі важливий момент, який може бути виокремлений з цілого художнього хронотопу тільки в абстрактному аналізі. Просторово-часові зміщення в літературному тексті невід'ємні одне від одного і в більшості випадків емоційно-ціннісно пофарбовані.

Висновки. Таким чином, художній часопростір у романістиці Панаса Мирного має велику вагу для досягнення основних її ідейних доміант. Поява у творі психологічного і внутрішнього хронотопу увиразнює авторську стратегію у моделюванні персонажа та конфліктів твору. Аналіз просторово-часових елементів роману засвідчив їх визначальну роль у створенні емоційної напруги та передаванні мовно-естетичної специфіки неповторної індивідуально-авторської творчості Панаса Мирного.

Karine Khachaturian. Features of the spatio-temporal organization of the Panas Myrny's novel "Do oxen low, when mangers are full?" The relevance of the study is determined by the overdue need for a generalizing study of the space-time continuum of

the novel by Panas Myrny. **The purpose of scientific research** is to create generalizing work, chronologically and systemically, taking into account etymological and typological aspects that trace on a specific material the development of categories of space and time in the novelism of Panas Myrny. **The scientific novelty** of the presented work is that for the first time the features of artistic space and time in the novelism of Panas Myrny are analyzed, the main trends in their evolution are manifested and comprehended in such a large and wide material. The specificity of the topic is due to an integrated approach to the use of **research methods**, including: comparative-historical (to clarify the typical and distinctive features of the artist's creative heritage in the context of the day), elements of structural analysis (to analyze works in terms of the interconnectedness of parts of the whole form and content). **Conclusions.** Space and time in the novel of Panas Myrny is a factor that forms the life goals of the heroes, determines their characters, mental inclinations, worldview. In this regard, it is possible to consider the artistic significance of time-space images in Panas Myrny's novel "Do oxen low, when mangers are full?" interdependently with the problem of the interaction of the beautiful and the moral in the aesthetics of Panas Myrny. Artistic chronotope, as a set of temporal-spatial relations in an fictional text, is a means of realization of the narrative and combining the components of the work of art.

Key words: chronotope, art time, art space, toponyms, historicism, novel, space and time.

Хачатурян Каріне – викладач Харківського державного автотранспортного коледжу. Коло наукових інтересів: реалізм, художній час і простір, творчість Панаса Мирного.

Khachaturian Karine – teacher of Kharkiv avto-transport college. Research interests: realism, art time and space, Panas Myrny works.

Received: 19.08.2020

Advance Access Published: September 2020

© K. Khachaturian, 2020